

Zorica Skakun¹UDK
341.231.14-055.2
327.56:351.86
351.86:305-055.2(100)

ŽENE, MIR, BEZBEDNOST: AGENDA ZA 21. VEK

APSTRAKT U tekstu se razmatra trend u kreiranju javnih politika koje treba da utiču na odnos između uspostavljanja i/ili konstantnog ugrožavanja međunarodnog mira i bezbednosti, s jedne strane, i položaja i prava žena, s druge strane. Početak rada na ovoj problematici često se simbolički vezuje za usvajanje Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1325 –žene, mir i bezbednost (RSBUN 1325). Njenim usvajanjem 31. oktobra 2000. godine, Savet bezbednosti, prvi put u istoriji, formalno je prepoznao posebne oblike nasilja nad ženama u oružanom sukobu i jedinstvene uloge žena u očuvanju i izgradnji mira. Iako su se mandati Ujedinjenih nacija u drugoj polovini dvadesetog veka bavili nekim od pitanja koja su se odnosila na žene, mir i bezbednost, tek RSBUN 1325 stavlja specifične životne potrebe i različite uloge žena u diskurs najvećih bezbednosnih sistema na svetu. Sadržaj rada treba da ukaže na događaje koji su prethodili ovom istorijskom pomaku u borbi za rodnu ravnopravnost, i na značaj koji će pomenuta rezolucija imati u budućnosti.

Cljučne reči: mir, bezbednost, rodna ravnopravnost, RSBUN 1325

UVOD

Savremeni koncept bezbednosti prvenstveno je zasnovan na ljudskoj bezbednosti. Nastao je kao rezultat velikih promena na međunarodnom nivou nakon raspada Sovjetskog Saveza i kraja Hladnog rata, što je izmenilo dotadašnju bipolarnu strukturu međunarodnih odnosa i napravilo mesta raznim drugim vidovima pretnji i sukoba. U isto vreme, globalizacija je promenila „pravila igre” i oblikovala nove odnose u savremenom svetu radi bržeg sticanja kapitala i razvoja tehnologija, posebno informacionih, što

1 E-mail: zorica.skakun@gmail.com

je, između ostalog, dovelo i do slabljenja međudržavnih granica. Granice „međunarodnog” i „nacionalog” blede, a s njima i granice između rata i mira, vojnika i civila.² Jedan od karakterističnih izazova današnjice je terorizam, koji predstavlja poseban oblik nasilja i ne poznaje granice. Krajem 20. i početkom 21. veka, terorizam je često sastavni deo ratova širih razmera. Na primer, napad na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine odneo je skoro 3.000 žrtava, što je do sada najveći napad počinjen od strane terorističke grupe u jednom danu. Posledično, uključenost Sjedinjenih Država u sukobe na Bliskom istoku „povećala je polarizaciju globalnog geopolitičkog konteksta, uključujući i same Ujedinjene nacije” (Bunch 2012, 37).

Ljudska bezbednost nameće se kao potreba da se popune praznine tradicionalnog državnog koncepta bezbednosti koji je, uprkos razvoju ideje ljudskih prava imao za cilj da zaštiti državu od spoljnog neprijatelja, a čiji je glavni akter bila sama država.

„Državni teror koji su sprovodile fašističke i boljševičke vlasti tokom 20. veka, kako prema svojim, tako i prema građanima drugih država, kod mnogih je izazvao sumnju u sposobnost države da ispuni obavezu zbog koje je, barem prema teoriji društvenog ugovora, ona prvenstveno i nastala” (Ejdus 2012, 217).

Takođe,

„proliferacija nuklearnog naoružanja nakon Drugog svetskog rata ... dala je međunarodnoj politici jedan novi autodestruktivni karakter. ... Nastojeći da uvećaju svoju nacionalnu bezbednost, supersile su dovele u pitanje opstanak čitavog čovečanstva” (ibid., 218).

Dakle, bezbednost je danas više od odsustva oružanog sukoba. To je stanje u kome ste oslobođeni od svake opasnosti i pretnje, što takođe uključuje pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, demokratiju i ljudska prava, zaštitu životne

2 Granice, takođe, zamagluje tzv. četvrta generacija ratovanja, karakteristična za novi milenijum. Sukobi više nisu oko teritorije ili definisane granice, oni su prvenstveno rat za ideološki prostor u kome se glavna bitka vodi na nivou zajednice. Uticaji ovih sukoba na žene su katastrofalni. Ne samo zato što su one najranjiviji deo zajednice upleten u sukob, već i zbog ozbiljne erozije njihovih prava (Hammes 2005).

sredine, ekonomski razvoj itd. Stvaranje ovakvog okruženja je kontinuirani proces u kojem država, institucije sistema bezbednosti i civilno društvo, te međunarodne i regionalne organizacije, zajedno igraju važnu ulogu. Najvažnija dimenzija savremenog koncepta bezbednosti je sveukupan razvoj pojedinca/ pojedinke i adekvatan odgovor na izvore pretnji koji utiču na njihove živote. Zadatak savremenog sistema ljudske bezbednosti je ne samo zaštita već i podsticanje žena i muškaraca da sami doprinose zajednici u kojoj žive. Stavljanjem civila u centar pažnje, ova nova paradigma otvara vrata rodno osetljivom pristupu ljudskoj bezbednosti.

Konačno, feminističke teorije bezbednosti igraju značajnu ulogu u studijama bezbednosti. U prostoru sporova u okviru feminističkih teorija i ovde se raspoznaju razni pristupi: liberalni, radikalni, kritički, postmodernistički, postkolonijalni i drugi, kroz koje feministkinje teoretizuju rodne uloge žena i vidove i mogućnosti za emancipaciju žena, kao i odnos prema maskulinitetu i nasilju. Zajednički imenitelj za sve ove teorije i pristupe je svakako to što ne priznaju rodnu neutralnost i analizi problema prilaze sagledavajući uticaj bezbednosnih politika na svakodnevni život žena i muškaraca, uključujući i rat.

ŽENE I RAT

Željeni efekat prevođenja teorije u praksu prevashodno zavisi od sposobnosti aktera da analiziraju i shvate rodno specifične aspekte rata i mira. Rat je oduvek na različite načine uticao na žene i muškarce, ali nikada ranije kao u savremenim konfliktima. U toku poslednje decenije nije postojao region u svetu koji nije bio mesto nekog oblika ratnog konflikta. Najveće žrtve tih sukoba bili su civili – sukobi su ostavili za sobom milione interno raseljenih lica i izbeglica od kojih većinu čine žene. Silovanje se vekovima koristilo da bi se osramotio suparnik u borbi, iz osвете ili iz drugih razloga, međutim, danas su žene i devojčice postale strateški ciljevi u oružanom sukobu, pa su sistematsko silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja postali deo savremene ratne taktike. U Ruandi je tokom tri meseca sukoba 1994. godine silovano između 100.000 i 250.000 žena. Agencije Ujedinjenih nacija procenjuju da je više od 60.000 žena silovano tokom građanskog rata u Sijera Leoneu (1991–2002), više od 40.000 u Liberiji (1989–2003), skoro 60.000 na prostorima bivše Jugoslavije (1992–1995), i najmanje 200.000 u Demokratskoj republici Kongu

tokom proteklih 12 godina ratovanja (United Nations 2013). U vreme ratova, žene su bile izložene psihičkom, fizičkom i seksualnom nasilju, primorane na prostituciju, isterane iz svojih domova, i postajale „glava” proširene porodice koja je odgovorna za brigu o deci i starima. Takođe, izložene su često zaboravljenim neposrednim proizvodima rata, kao što su „mine, kasetne bombe i razni drugi eksplozivni otpad posle bitke koji seju teror u zajednicama širom sveta gde cele porodice pokušavaju da prežive na toj zemlji” (Williams 2012, 111) dugo nakon formalnog završetka sukoba.

Međutim, treba napomenuti da žene, takođe, preuzimaju aktivne uloge u oružanom sukobu kao mirovne aktivistkinje, političarke ili borkinje. Rezolucija Evropskog parlamenta o učešću žena u mirnom rešavanju sukoba od 30. novembra 2000. navodi da je

„većina žena tradicionalno povezana sa nenasiljem, dok se njihovi životi i sistemi vrednosti prepliću sa očuvanjem života, dijaloga, pomirenja, pregovora i mirnog razrešavanja sporova, vrednosti koje mogu da obezbede alternativno rešenje modernoj kulturi nasilja i da postave temelje za novu kulturu, kulturu mira, jačanja dijaloga na svim nivoima, pravednu distribuciju planetarnih resursa i poštovanje rasnih, verskih i kulturnih razlika” (European Parliament 2000).

Mnogi, dakle, veruju da politika koju kreiraju žene donosi boljitak za sve. Ženski mirovni pokret dokazao je da žene poseduju moć da artikuliraju zahtev za spokojem i mirom i da na tome bezrezervno insistiraju često gubeći svoje živote. A uloga žena u postkonfliktnom oporavku je zasigurno neprocenjiva.

S druge strane, žene nisu homogena kategorija. Njihove uloge često su uslovljene kontekstom na lokalnom nivou. Kroz istoriju žene su hrabrile muškarce da idu u rat, bile su špijuni i vojnici. Žene su u ratovima imale važne uloge, u direktnim sukobima ili podržavajući ih, zahvaljujući čemu su dobijale bolje pozicije nakon rata. Tako su, na primer, u većina zemalja Zapadnog sveta, žene dobile pravo glasa nakon I ili II svetskog rata.³ Danas je većina razvijenih zemalja otvorila vrata svojih oružanih snaga i bezbednosnih službi za žene. Najzad, žene često učestvuju dobrovoljno ili pod prisilom u

3 Poznato je, isto tako, da su bez obzira na ratne zasluge ubrzo posle ratova žene vraćane u date im rodne uloge, iz javne u privatnu sferu.

mešovitim gerilskim jedinicama. One nose oružje ili/i prate pobunjenike, pomažu im i brinu se o jedinicama, ali su istovremeno i primorane na prisilnu prostituciju (tzv. *bush wives*).

Ali bez obzira na sve navedeno, žene su i dalje slabo zastupljene u formalnim mirovnim procesima iako na mnoge neformalne načine doprinose razrešenju konflikta. Po podacima UN Women, u mirovnim pregovorima posle II svetskog rata, učestvovalo je manje od 8% žena, manje od 3% bile su potpisnice mirovnih sporazuma, a nijedna žena nije imenovana da vodi pregovore podržane od strane UN. Ovo direktno sprečava adekvatan odgovor na posleratne situacije i pravednu podelu odgovornosti u vreme rekonstrukcije društva nakon sukoba (UN Women 2013).

Da bi se shvatio napredak u formiranju javnih politika danas i njihov uticaj na problematiku odnosa između međunarodnog mira i bezbednosti i položaja i prava žena, potrebno je ukazati na događaje u 20. veku koji su prethodili usvajanju Rezolucije UN – žene, mir i bezbednost (RSBUN 1325). To, takođe, i prikazuje ritam razvoja svesti i odgovornosti za jednakost i pravdu.

HRONOLOGIJA DOGAĐAJA KOJI SU PRETHODILI USVAJANJU RSBUN 1325

Iako je Povelja Ujedinjenih nacija (1945) obavezala zemlje potpisnice da sačuvaju buduća pokolenja od užasa rata i potvrdila veru u ljudska prava, dostojanstvo i vrednost ličnosti i ravnopravnost muškaraca i žena, stvarno razumevanje uticaja oružanih sukoba na žene i njihove uloge u rešavanju konflikta i izgradnji mira razvijalo se polako. Tek 1969. godine, Komisija Ujedinjenih nacija za položaj žena⁴ razmatrala je mogućnosti da ugradi razne vidove posebne zaštite žena i dece tokom oružanog sukoba i vanrednih situacija u sporazume koji se tiču ove problematike. Generalna skupština usvojila je Deklaraciju o zaštiti žena i dece u vanrednim situacijama i oružanom sukobu 1974. godine.

4 UN Komisija za Status žena osnovana je 1946. godine sa mandatom da proučava status žena i daje predloge Generalnoj skupštini UN iz oblasti „ljudskih prava koje se posebno tiču žena”.

Dalje elaboriranje problematike položaja i uloge žena u oružanim konfliktima i veze između rodne ravnopravnosti, međunarodnog razvoja i izgradnje održivog mira nastavljeno je tokom četiri Svetske konferencije Ujedinjenih nacija o ženama i to u Meksiko Sitiju 1975., Kopenhagenu 1980., Najrobiju 1985. i Peking u 1995. godine. Tokom ovih dvadeset godina, fokus diskusije o ženama i miru prebačen je sa opštih političkih pitanja na diskusije o uticaju rata na žene i o njihovu ulogu u izgradnji mira.

Prva svetska konferencija o ženama održana je u Meksiko Sitiju 1975. godine. Na Konferenciji je odlučeno da će se period 1975–1985. godine nazvati – Dekada žena. Ujedinjene nacije su tim povodom osnovale Međunarodni institut za obuku i napredak žena (International Research and Training Institute for the Advancement of Women INSTRAW) i Fond za razvoj žena pri Ujedinjenim nacijama (United Nations Development Fund for Women UNIFEM). U vreme konferencije u Kopenhagenu, Generalna skupština usvojila je Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (Convention for Elimination of All Forms of Discrimination Against Women CEDAW) (A/34/46).⁵ Konvencija je usvojena 1979. a stupila je na snagu 1981. godine. Učesnici Kopenhaške konferencije žene su videli kao agente promena na nacionalnom i međunarodnom nivou, u političkim, društvenim i ekonomskim sferama. Takođe, ženama je dat poseban značaj u izgradnji pravednijeg društva i borbi protiv agresije. Na konferenciji u Najrobiju 1985. godine, učešće žena u donošenju odluka i mirovnom obrazovanju ocenjeno je ključnim za izgradnju mira. Delegati su diskutovali o strategijama učešća žena u očuvanju svetskog mira, zaustavljanju trke u naoružanju, i o potpunom razoružanju. Prvi put je stavljen akcenat na različite oblike nasilja nad ženama u svakodnevnom životu kao osnovnu prepreku u postizanju mira. Četvrta svetska konferencija o ženama, u Pekingu, 1995. godine, zaključila je da su žene u oružanim sukobima jedna od 12 prioritetnih tema. Govorilo se o prilikama za veće učešće žena u donošenju odluka u vezi sa rešavanjem konflikata, boljoj zaštiti žena, smanjenju sve većih vojnih troškova i nužnosti da se promoviše doprinos žena u očuvanju kulture mira. Pekinška deklaracija i platforma za akciju (A/CONF.177/2 i A/CONF.177/2/Add 1) beleži i da stradanje civila, čiji značajan deo čine žene i deca, prevazilazi

5 Ova Konvencija predstavlja jedan od najvažnijih dokumenata o ženama, tako da je iste godine oformljen i Komitet (CEDAW Committee), koji prati primenu Konvencije.

vojne gubitke i daje strateške smernice vladama i međunarodnim i regionalnim organizacijama za dalji rad na ovim pitanjima (United Nations 1995).

Tokom devedesetih, usledilo je nekoliko važnih događaja. Godine 1993. usvojena je Deklaracija o eliminaciji svih oblika deskriminacije nad ženama koja, između ostalog, govori o tome da su žene u situaciji oružanog sukoba u posebno ranjivoj poziciji. Godinu dana kasnije, Komisija za ljudska prava imenovala je specijalnu izveštačicu za nasilje nad ženama (Rezolucija 1994/45). Njen delokrug rada obuhvata prikupljanje i analiziranje podataka, uključujući podatke o ubistvima, sistematskom silovanju, seksualnom ropstvu i prisilnoj trudnoći, kao i kreiranje odgovora na nasilje i donošenje preporuka za dalji rad.

Pet godina nakon četvrte Svetske konferencije, zaključci dvadeset trećeg specijalnog zasedanja Generalne skupštine UN pod nazivom „Žene 2000: rodna ravnopravnost, razvoj i mir za 21. vek” potvrđuju opredeljenje definisano u Pekinškoj deklaraciji i platformi za akciju. Dokument koji je tom prilikom donesen sadrži dalje smernice za punopravno učešće žena na svim nivoima donošenja odluka u mirovnim procesima, multinacionalnim operacijama i u izgradnji mira. Takođe, u dokumentu se ističe potreba za boljom zaštitom devojčica u oružanim sukobima i zabranom nasilnog regrutovanja.

Iste godine, na 8. mart, Savet bezbednosti oglašava se sa predsedničkom izjavom u kojoj prepoznaje vezu između mira i rodne ravnopravnosti, i činjenice da je učešće žena u mirovnim operacijama od suštinskog značaja za održivi mir. Još jedan korak se ubraja u niz koji je prethodio usvajanju Rezolucije SBUN 1325, a to je sastavljanje Vindhok deklaracije i Namibijskog akcionog plana za integraciju rodne perspektive u mirovne operacije (S/2000/693).

Konačno, 31. oktobra 2000. godine, Savet bezbednosti UN usvaja rezoluciju 1325. Ova rezolucija je rezultat višedecenijske debate i sve šireg prihvatanja uloge koje žene imaju u rešavanju konflikata i uspostavljanju mira. Rezolucija je rezultat aktivnog učešća ženskih organizacija u pripremanju terena i insistiranju na odgovornosti raznih aktera. Istovremeno, Rezolucija je pokrenula UN, zemlje članice i civilni sektor i otvorila vrata za nova partnerstva među akterima.

Kao odgovor na uporno insistiranje organizacija civilnog društva, Savet bezbednosti UN je do sada usvojio još četiri dodatne rezolucije o ženama, miru i bezbednosti: RSBUN 1820 (2008), RSBUN 1888 (2009), RSBUN 1889 (2009) i RSBUN 1960 (2010). Svih pet rezolucija čine tematsku agendu Saveta bezbednosti, kao i međunarodne bezbednosne politike, a usmerene su na tri glavna cilja:

- *Jačanje učešća žena u donošenju odluka* – rezolucija 1325 poziva na jačanje uticaja žena i učešće u sprečavanju konflikata i mirovnim procesima, početku oporavka, upravljanja mirovnim procesima, i mirovnim operacijama. Rezolucija 1889 dopunjuje rezoluciju 1325 pozivom za uspostavljanje globalnih indikatora za merenje napretka u primeni;
- *Okončanje seksualnog nasilja i nekažnjivosti* – rezolucija 1820 poziva na okončanje seksualnog nasilja u toku ratnih sukoba i zahteva odgovornost u zaustavljanju nekažnjivosti. Rezolucija 1888 fokusira se na jačanje liderstva, stručnosti i drugih institucionalnih kapaciteta u okviru Ujedinjenih nacija i država članica u cilju sprečavanja seksualnog nasilja u toku ratnih konflikata;
- *Obezbeđenje sistema odgovornosti* – rezolucija 1960 daje mandat generalnom sekretaru UN da navede one strane u konfliktu za koje se pouzdano sumnja da su počinile ili da su odgovorne za oblike seksualnog nasilja u situacijama koje su na dnevnom redu Saveta. Specijalni predstavnik generalnog sekretara o seksualnom nasilju u situacijama konflikta obaveštava Nadležni komitet za sankcije, koji može da preduzme odgovarajuće mere protiv navedenih lica. RSBUN 1960, takođe, poziva na uspostavljanje instituta za praćenja, analiziranja i izveštavanja u vezi sa seksualnim nasiljem tokom datog konflikta (UN Women 2013).

U mreži dokumenata koji su doneseni krajem 20. i početkom 21. veka, a tiču se položaja i prava žena u kontekstu međunarodnog mira i bezbednosti, brojni su oni koji su značajni za oblikovanje javnih politika na različitim nivoima. Međutim, broj rezolucija i učestalost diskusija zapravo samo na kratko daju nadu u politički dogovor i podelu odgovornosti. Pozitivni ishod zahteva primenu sporazuma, dokumenata i deklaracija i sprovođenje instituta odgovornosti u praksi.

SPROVOĐENJE AGENDE ŽENE, MIR I BEZBEDNOST

Rezolucija 1325 dala je samo osnovni okvir, a ne i specifičan sadržaj predloženim reformama, s obzirom da se situacija razlikuje od zemlje do zemlje, pa je i zadatak svake zemlje da razvije plan primene u skladu sa sopstvenom procenom potreba. Uočavajući spor napredak u primeni rezolucije na nacionalnim nivoima, Savet bezbednosti je 2004. godine pozvao države članice da razviju nacionalne akcione planove (NAP) ili druge nacionalne strategije kao alat za definisanje prioriteta i koordinaciju među uključenim akterima. NAP je predviđen kao nacionalni strateški dokument koji treba da uključi čitav skup državnih organa zaduženih za bezbednost, spoljnu politiku, razvoj i rodnu ravnopravnost i civilno društvo. NAP mora da ima potencijal da bude efikasno sredstvo za ostvarivanje ciljeva agende *Žene, mir i bezbednost*, da mobilize različite grane vlasti i da bude rezultat zajedničkih napora vlade i civilnog društva. Trenutno je u svetu izrađeno 40 nacionalnih akcionih planova (23 u Evropi, 11 u Africi, 3 u Americi i 3 u Azijsko-pacifičkom regionu) (Swaine 2013). Istovremeno, regionalne i međunarodne organizacije kao što su UN, NATO, EU, OSCE poseduju svoje planove u skladu sa mandatima i obavezama koje imaju. Neke države, međutim, smatrale su da su posebni nacionalni akcioni planovi za primenu RSBUN 1325 nepotrebni i odlučili su se za integraciju određenih pitanja u postojeće politike.

Najveći broj nacionalnih akcionih planova ima za osnovu preporuke rezolucija 1325 i 1820. Teoretski, takvi planovi u najširem smislu pokrivaju jedinstven tematski okvir za primenu rezolucija tzv. „3Ps” (*zaštita, učešće i prevencija*).⁶ Razumevanje ove tri osnovne oblasti i kako one funkcionišu u praksi od suštinske je važnosti.

Zaštita žena i devojčica – RSBUN 1325 „poziva sve strane u oružanom sukobu da u potpunosti poštuju međunarodno pravo primenjivo na prava i zaštitu žena i devojaka, naročito kao civila” (RSBUN 1325). Koncept zaštite podrazumeva tri dimenzije: pravnu zaštitu, socijalnu i ekonomsku bezbednost. Sve tri međusobno su povezane tako što, u principu, priznavanje

6 Od engl. *protection, participation i prevention*.

prava žena (pravna zaštita) treba upravo da štiti njihovu socijalnu i ekonomsku bezbednost. Pravna zaštita takođe garantuje socio-politička prava žena, uključujući pravo na učešće i reprezentaciju. Rezolucija takođe

„naglašava odgovornost svih država da spreče nekažnjivost i krivično gоне odgovorne za genocid, zločine protiv čovečnosti i ratne zločine, uključujući one koji se odnose na seksualno i drugo nasilje nad ženama i devojkama, i u tom pogledu naglašava potrebu izuzimanja ovih zločina, gde je to moguće, iz odredaba o amnestiji” (ibid.).

Učešće žena i devojčica u donošenju odluka—pravo na učešće i donošenje odluka jedna je od dvanaest oblasti definisanih u Pekinškoj platformi akcije. RSBUN 1325 samo prilagođava ovaj koncept za izgradnju mira

„ponovno potvrđujući važnu ulogu žena u sprečavanju i rešavanju sukoba i u izgradnji mira, i naglašavajući važnost njihovog ravnopravnog učešća i punog uključivanja u sve napore za očuvanje i promovisanje mira i bezbednosti” (ibid.).

Pravo žena na učešće je cilj koji treba da ima horizontalnu i vertikalnu dimenziju. Postoji težnja da se politička moć žena gleda samo kroz njihovu zastupljenost u raznim političkim forumima. Žene, takođe, imaju pravo da uzmu učešće u dizajniranju i upravljanju lokalnim razvojnim planovima i upravljačkim strukturama, kao i u formalnim mirovnim inicijativama.

Prevenција nasilja nad ženama i devojčicama—prevencija rodno zasnovanog nasilja reguliše se zakonom. Međutim, prevencija, osim pravne, ima i političku dimenziju. Politička dimenzija uključuje celu populaciju u razvoj kulture mira i jednakosti. Važan aspekt prevencije je, isto tako, borba protiv nekažnjivosti. Konačno, suštinska komponenta rezolucije jeste zapravo sprečavanje samog sukoba. Mišljenje žena o tenzijama u društvenim odnosima, njihova svest o pretnjama koje mogu uticati na bezbednost zajednice, njihovo poznavanje protoka malokalibarskog i lakog naoružanja i tumačenje ekstremizma u svakodnevnom govoru složeni su i važni delovi sistema ranog upozoravanja i informisanja o mogućem sukobu. Uloga žena je u tom domenu zanemarena, a mogućnosti njihovog angažovanja u posredovanju ili izgradnji poverenja u zajednici su nedovoljno iskorišćene.

U praksi se često nailazi na četvrtu oblast koja se zove *pomoć i oporavak*⁷ i tiče se direktne pomoći ženama u periodu i neporedno nakon krize.

Za primenu rezolucije RSBUN 1325 odgovorni su Savet bezbednosti, generalni sekretar Ujedinjenih nacija, agencije Ujedinjenih nacija, države članice i sve strane u oružanom sukobu. Pored toga, veliki broj ženskih grupa aktivno se posvetio poslovima lobiranja, kreiranja programa u okviru rezolucije i ulozi u nezavisnom monitoringu. Civilni sektor, takođe, ima značajnu ulogu u definisanju nacionalnih akcionih planova za primenu RSBUN 1325 kroz učešće u konsultativnom procesu ili davanju stručne pomoći. U slučajevima gde učestvuju u radu zvaničnih/državnih tela, predstavnici/-e civilnog društva bave se i nadzorom i praćenjem primene rezolucije. Do koje mere je civilno društvo uključeno u primenu Rezolucije, razlikuje se od svakog konkretnog slučaja/države, ali ono što je zajedničko za uspešne i opsežne nacionalne akcione planove jeste da je civilno društvo bilo uključeno na blagovremen i adekvatan način.

Van formalnog procesa, civilno društvo svakako igra važnu ulogu u „lokalizaciji” primene agende *Žene mir i bezbednost* kroz obuku, promociju, javno zagovaranje i rad u zajednici/na terenu. Vođstvo u kreiranju startegija „lokalizacije” preuzela je *Global Network for Women Peacebuilders* (GNWP) i time otvorila mogućnost za decentralizaciju sprovođenja nacionalnih akcionih planova, to jest urođnjavanje lokalnih politika.

Efektivna primena RSBUN 1325, dakle, prevashodno zavisi od sposobnosti aktera da analiziraju i shvate rodno specifične aspekte rata i mira. Stepen upotrebne vrednost rezultata zavisi i od stručnosti i veština neophodnih za primenu rodno senzitivnog pristupa. Da bi se odgovorilo na specifične potrebe žena i muškaraca u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama, neophodno je biti otvoren za realnosti njihovog različitog iskustva. To zahteva odgovarajuću obuku, što je neophodno za donošenje pravih odluka. Ukoliko adekvatna obuka nedostaje, odluke i planovi formiraju se na osnovu ideologije ili predrasuda, što ostavlja trajne posledice na rezultate i može dodatno štetiti položaj žena.

7 Engl. *relief and recovery*.

Sprovođenje javnih politika, takođe, podrazumeva saradnju u oblasti rodne problematike, te definisanje mnogobrojnih alatki i metodologija za rodno odgovorno planiranje, statistiku, budžetiranje, praćenje, vrednovanje i izveštavanje. Ovakav koncept poznat pod nazivom *gender mainstreaming*⁸ pluralistički pristupa razvoju administracija i prikazuje različitosti među muškarcima i ženama. U skladu sa ovom strategijom, UN i države članice treba da, na osnovu zahteva za ravnopravnost polova, izgrade i/ili prilagode mehanizme za rešavanje konflikata i integrišu rodne aspekte u mirovne operacije i sektore bezbednosti. Pri tome, akcenat treba da bude na integraciji rodne perspektive u kontekstu reforme sistema bezbednosti. Međutim, zahtev da se uvede što veći broj žena u uniformni sastav i direktno pružanje usluga, predmet je kritike feminističkih i antimilitarističkih aktivističkih grupa koje smatraju da se ovim žene militarizuju i stavljaju u službu ostvarenja vojnih i drugih ekonomskih ciljeva države.

Na polju ostvarenih rezultata međutim, izveštaji Generalnog sekretara UN, zemalja članica, i ostalih regionalnih i međunarodnih organizacija kao i ženskih organizacija koje se bave nezavisnim monitoringom primene agende, beleže napredak. U sistemu UN i državama članicama formirana su brojna tela i ostali institucionalni mehanizmi za sprovođenje i izveštavanje o ovom procesu. Na primer, unapređeni su rodni aspekti u obuci za multinacionalne operacije i definisana je pozicija savetnika/-ce za rodnu ravnopravnost, a Severnoatlantska alijansa (NATO) imenovala je 2012. godine specijalnu predstavnicu generalnog sekretara za žene, mir i bezbednost. Značajan doprinos jačanju pravnog okvira za sprečavanje nasilja, zaštitu žena i okončanje nekažnjivosti svakako je i usvajanje Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011), uključujući i ono tokom oružanog sukoba. Takođe, izveštaji o primeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) izvori su podataka i preporuka koje spadaju u format i mogu služiti kao referentna tačka u sprovođenju agende *Žene, mir i bezbednost*.

8 Koncept je prvi put predložen na Trećoj svetskoj konferenciji žena u Najrobiju, 1985. godine da bi zvanično bio usvojen deset godina kasnije na Četvrtoj svetskoj konferenciji žena u Peking.

OD AGENDE DO PRIMENE – NACIONALNI AKCIONI PLANOVI KAO „SLABE TAČKE”

Koji su sve rezultati agende *Žene, mir i bezbednost*? Nesporno je da su kao rezultat rada na ovom polju koncept rodne ravnopravnosti i uloga žena u oblasti mira i bezbednosti smešteni u centar diskursa najmoćnijih multilateralnih bezbednosnih institucija na svetu. Takođe, ženske organizacije i politički aktivizam postali su vidljiviji, a razvijena je i svest o različitim ulogama koje žene mogu da igraju u konfliktu i postkonfliktnom oporavku. Međutim, deceniju nakon usvajanja RSBUN 1325, jula 2010. godine, u istočnim pokrajinama DR Kongo silovano je više od 200 žena i devojčica. Ovaj događaj ne samo što predstavlja surovo kršenje ljudskih prava, već je

„i podsetnik na izazove pred nama i poziv za međunarodnu zajednicu da se probudi i da hitno osmisli i sprovede koherentan i obuhvatan plan koji će osigurati primenu svih aspekata rezolucije 1325” (UN Security Council 2010).

Nedostaci u nacionalnim planovima za primenu agende *Žene, mir i bezbednost* više su nego očigledni. Ovi planovi treba da omoguće institut odgovornosti i u isto vreme nađu nove načine i inovativne pristupe koji će uključiti rad sa muškarcima.

Naime, činjenica da su osnovni alati za sprovođenje Agende *Žene, mir i bezbednost* upravo nacionalni akcioni planovi koje usvajaju i sprovode vlade pojedinih država, predstavlja rizik od političke manipulacije, s obzirom da su vlade te koje definišu prioritete i vode ceo proces primene agende, uključujući i selektivan pristup u odabiru partnera. Takođe, usvajanje nacionalnog akcionog plana često ima za cilj samo umirivanje međunarodne zajednice. Osim toga, mehanizmi za praćenje primene treba da budu osnova svakog nacionalnog akcionog plana. Međutim, to u praksi nije uvek slučaj, što zamagljuje realnu sliku o stvarnim rezultatima i efektu integracije rodne perspektive i obuke. Najzad, planovi se često definišu na nivou kratkoročnih aktivnosti, što dovodi do propusta u vrednovanju stvarnog efekta primene i postignutih rezultata.

Agenda *Žene, mir i bezbednost* često se tumači i kao „ženska, za žene, i o ženama”. Tako, na primer, inicijativa za uključivanje većeg broja žena u oružane sastave planira se bez ozbiljnih premišljanja o implikacijama ove strateške promene ne samo za žene, već i za muškarce, na promenu u sistemu rodni odnosa, i sistemu odbrane u celini. Drugim rečima, bezbednosni sistemi treba da priđu ovim reformama otvoreni za suštinske institucionalne promene u kursu razvoja. Potrebno je da se na primenu RSBUN 1325 gleda kroz širu prizmu ljudske bezbednosti, što treba da uključi preispitivanje političkih odluka i državnih strategija u celini i analizu njihovih efekata na duži rok i po žene i po muškarce. Sledeći korak treba da bude preispitivanje uloge muškaraca i kritički osvrt na maskulinitet i nasilje i uzročno posledičnu vezu između njih. Suštinska komponenta rezolucije 1325 jeste zapravo sprečavanje nekog budućeg konflikta, a njena primena ima smisla samo ukoliko su ciljevi rezolucije harmonizovani sa ključnim vrednostima nosioca promene.

Konačno, o konkretnim problemima u sprovođenju agende *Žene, mir i bezbednost* treba razgovarati u kontekstu opšteg pada zainteresovanosti za poštovanje ženskih ljudskih prava. Iako je u poslednjih pola veka došlo do napretka u usvajanju važnih dokumenata i izveštaja u ovoj oblasti, branioci/braniteljke ženskih prava često su u poziciji da iznova podsećaju odgovorne strane da poštuju već usvojene norme. To usporava primenu agende na globalnom planu. S druge strane, ovo stagniranje podstiče religiozni fundamentalizam i nacionalizam koji su u porastu usled rapidnih promena u rodni odnosima, kao i trendova na globalnom tržištu. „Uprkos svim izazovima, žene i dalje pokazuju neverovatnu, često neočekivanu, hrabrost i kreativnost u zahtevu za svojim pravima i potrazi za stvaranjem boljeg sveta” (Bunch 2012, 39).

ZAKLJUČAK

Bez učešća u političkom životu, žene ne mogu uticati na dalju izgradnju zajednica i prevenciju konflikta. Bez fizičke bezbednosti i poštovanja ljudskih prava, žene i devojčice će i dalje biti žrtve seksualnog nasilja i eksploatacije. Bez ekonomske sigurnosti, nema obrazovanja za žene i za njihovu decu. Sve ovo su stvarne pretnje miru i daljem razvoju.

U skladu sa nalazima prošlogodišnjeg izveštaja Globalne mreže žena mirovnjakinja (GNWP 2012) o primeni RBSUN 1325, treba istaći da postkonfliktni period nudi mogućnosti za reformu diskriminatornog zakonodavstva i za pokretanje rodno osetljive politike. Nove mogućnosti za uspostavljanje principa rodne ravnopravnosti kroz sistematski rad na izgradnji politika koje doprinose održivom miru kroz uključivanje žena u donošenje odluka mirovnog karaktera, pre, za vreme i u toku konflikta, izgradnja boljeg sistema zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja, te rad na prevenciji nasilja, pružaju šansu za ponovno ispisivanje istorije i kreiranje današnjice i budućnosti sa manje krvi, oružja i ekonomske manipulacije.

Više nego ikada ranije, s obzirom na postojeći normativni okvir, očekuje se političko liderstvo na svim nivoima sprovođenja politika i doslednost u insistiranju na primeni rezolucija i opštih normi koje nam, treba imati uvek na umu, nisu date već su se generacije žena i muškaraca izborili za njih. I bez obzira na činjenicu da je rodna ravnopravnost proklamovana u većini zemalja i da je, veliki deo posla u ovoj oblasti već za nama, nove generacije treba budno da prate realizaciju zadatih ciljeva i iznova kreiraju strategije kao odgovor na nove pretnje vremena koje dolazi.

LITERATURA

- Bastick, Megan, i Whitman Tobie. 2013. *Women's Guide to Security Sector Reform*. The Institute for Inclusive Security (DCAF). <http://www.dcaf.ch/Publications/A-Women-s-Guide-to-Security-Sector-Reform>
- Bunch, Charlotte. 2012. „How Women's Rights Became Recognized as Human Rights.” In *The Unfinished Revolution Voices from the Global Fight for Women's Rights*, ed. Minky Worden, 37–39. New York: Seven Stories Press.
- Ejdus, Filip. 2012. *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*. Beograd: Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- European Parliament. 2000. *European Parliament Resolution on Participation of Women in Peaceful Conflict Resolution (2000/2025(INI))*. The European Parliament. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2000-0541+0+DOC+XML+V0//EN>

- Global Network of Women Peacebuilders (GNWP). 2012. *A project of the Global Network of Women Peacebuilders*. New York: UN Security Council Resolution 1325 - Civil Society Monitoring Report.
- Goldstein, Joshua S. 2001. *War and Gender*. New York: Cambridge University Press.
- Hammes, Thomas X. 2005. „Insurgency: Modern Warfare Evolves into a Fourth Generation.” *Strategic Forum* 214: 1–7.
- RSBUN. 2000. *UN Security Council Resolution on Women, Peace and Security (S/RES/1325)*. New York: UN Security Council.
- Swaine, Aisling. 2013. *Policy Brief National Implementation of the UN Security Council Women Peace and Security Resolution*. Oslo: Norwegian Peacebuilding Resource Center (NOREF).
- United Nations. 1995. „Beijing Declaration and Platform for Action.” United Nations, September 15th. <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>
- United Nations. 2013. „Background Note: Sexual Violence: a Tool of War.” United Nations – Department of Public Information, April. <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/Backgrounder%20Sexual%20Violence%202013.pdf>
- UN INSTRAW. 2006. *Securing Equality, Engendering Peace: A Guide to Policy and Planning on Women, Peace and Security* (UN SCR 1325). New York: UN.
- UN Security Council. 2010. „Women, Peace and Security: Report of a Secretary General.” United Nations, September 28th. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/{65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9}/WPS%20S%202010%20498.pdf>
- UN Women. 2012. *Sourcebook on Women, Peace and Security*. New York: UN. <http://www.unwomen.org/publications/un-women-sourcebook-on-women-peace-and-security/>
- UN Women. 2013. „Women, War & Peace.” New York: UN. http://www.unifem.org/gender_issues/women_war_peace/
- Williams, Jody. 2012. „Devastating Remnants of War The Impact of Armed Conflict on Women and Girls.” In *The Unfinished Revolution Voices from the Global Fight for Women’s Rights*, ed. Minky Worden, 111. New York: Seven Stories Press.
- Primljeno: 10.03.2013.
- Prihvaćeno: 09.07.2013.

Women, Peace, Security: Agenda for the 21st Century

ZORICA SKAKUN

Summary: The text considers a recent trend in creating public policies that should influence the relation between establishment and/or constant threat to international peace and security on the one hand and the position and rights of women on the other. Beginning of the work on this issue is often symbolically related to the adoption of United Nation's Security Council Resolution 1325 – *Women, Peace, Security*. With its adoption on October 31, 2000, the UN Security Council, for the first time in history, formally recognized the distinct forms of violence perpetrated against women in armed conflicts and the unique role that women can play in peace making and peace building. Although UN mandates had dealt, in the second half of the twentieth century, with some of the issues related to women, peace and security, it was UNSCR 1325 that placed the specific needs and different roles of women in the discourse of the largest security systems in the world. The essay highlights the major events that led to this unprecedented historical development in the struggle for gender equality.

Key words: women, peace, security, gender equality, UNSCR 1325